

Отже, критичний аналіз наукової літератури з проблем теорії словесного поетичного образу в різні епохи й періоди його становлення як художньої та мовної категорії дозволяє стверджувати, що словесний поетичний образ – це багатовимірна величина, яка розвивається на тлі змін типів художньої свідомості й видів поетичного мислення, зумовлених вимогами літературно-стильової концепції поетичних напрямів та моральними імперативами культурної епохи, в якій відбувається становлення образу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л. І. Глосарій з когнітивної поетики / Л. І. Белехова. – Херсон: Айталант, 2004. – 122 с.
2. Гачев Г. Д. Жизнь художественного сознания. Очерки по истории образа / Г. Д. Гачев. – М.: Искусство, 1972. – 200 с.
3. Назарець В. М. Літературно-художній образ // О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. Теорія літератури / За наук. ред. О. Галича. – К.: Либідь. – С. 96–176.
4. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. – NY.: Basic Books, 1999. – 624 p.
5. Frost R. Mountain Interval. – New York: Henry Holt and Company, 1920. – 75 p.

Голяд Наталя

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Куца О. І.

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ГУМОРУ

У статті розкрито особливості англійського та українського гумору. Показано, що національні особливості гумору визначаються своєрідністю життєво–історичного досвіду народу. Доведено, що українська та англійська культури випрацювали власні ієрархії цінностей, тому теми, що цілком прийнятні для осміювання в одній культурі, можуть сприйматися в іншій як недоторканні, заборонені.

Ключові слова: *гумор, сміх, культура, англійський гумор, український гумор, національна специфіка.*

Постановка проблеми. Гумор як соціопсихічне явище притаманний усьому людству, однак він має специфічні особливості, властиві лише окремим соціальним групам, націям або навіть країнам. Національні особливості гумору беруть початок з своєрідного життєво–історичного досвіду народу. При цьому гумор нерозривно пов'язаний із культурою соціуму. Почуття гумору – це не вроджена якість, особистість навчається гумору, імітуючи своє оточення. З дитинства вона опановує ситуації, коли прийнято сміятись, і її сміх стає реакцією на подразники, які вважаються смішними в її середовищі та соціальній культурі. Гумор різноманітний через різницю в умовах існування, і це є справедливим як щодо окремих осіб, так і щодо соціальних груп, націй і народів. В такому аспекті актуальним є питання особливостей англійського та українського гумору, зокрема його традиційних художніх векторів.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. Гумор досліджують різноманітні наукові галузі, зокрема естетика, соціологія, психологія, культурологія, лінгвістика та ін. Гумор розглядають як інтелектуальний, культурний, моральний, психічний, мовний, естетичний феномен. Попри зацікавленість проблемою, переважна більшість наукових праць, присвячених перекладу гумору, зосереджена на дослідженні окремих її аспектів: художніх засобів створення гумору (Н. Абросимова, С. Капкова, І. Орлова, І. Столярова), мовної гри та

каламбурів (Д. Вавринюк, В. Виноградов, М. Якименко), окремих труднощів його іншомовного перевираження (Р. Колесник, Е. Панченко, Л. Пономаренко). Вчені вивчають різноаспектні риси гумору, які сукупно становлять для перекладу значну проблему і визначає актуальність роботи. Отже, **метою** дослідження є проаналізувати особливості англійського та українського гумору.

Результати дослідження та їх обговорення. Гумор окремої країни чи нації формується під впливом багатьох чинників: соціальних, політичних, історичних тощо. При цьому кожен народ виробляє власну систему вартостей, у том числі гумору. Гумор як культурне поняття має ціннісні характеристики, пов'язані з життєвими, аксіологічними орієнтирами. Характерні риси гумору зумовлює світосприйняття кожного народу, яке формується віками. Відтак гумор займає важливе місце і в англійській, і в українській культурі, проте це зовсім інший гумор.

У контексті дослідження проблеми англійського гумору можна стверджувати, що словосполучення «англійський гумор» стало свого роду кліше, «крилатою фразою». Дослідник В. Пропп, спираючись на літературні асоціації, виділяє в англійському гуморі «поєднання доброзичливості з їдкою насмішкою» [цит. за: 18, с. 190]. Зв'язок двох основних форм комічного – гумору та сатири у англійській художній літературі, їх рівноправне положення пояснює таке суперечливе сприйняття комічного. І. Воробйова пише, що почуття гумору для англійця – це «природний і невід'ємний спосіб освоєння навколишнього світу і сприймається воно не як природна особливість, а як цілком осмислена, свідомо культивована риса» [2, с. 40]. У Великобританії надають гумору провідного значення у світосприйнятті, культурі та спілкуванні, а також високо цінують гумор як рису характеру людини.

Вчений А. Карасик стверджує, що «специфіка англійського гумористичного спілкування полягає в тенденції активно використовувати простір напівсерйозного стилю спілкування, що узгоджується з принципом високого самоконтролю в поведінці» [5, с. 12]. Витоки цих важливих характеристик англійського гумору слід шукати поза традиційною англійською стриманістю.

Як і англійці, український народ також здавна відомий своїм гумором. З давніх часів жарти супроводили численні свята й обряди – весілля, народження дітей, коляду, купалу та ін. [6, с. 40]. Вчені, письменники, громадські діячі, мандрівники відзначали «непересічне почуття гумору як одну з типових рис характеру українців» [9, с. 151]. Незважаючи на війни, репресії, голодомори, почуття гумору залишилось невід'ємною рисою українського народу, міцно закарбувалися в його мові. Поясненням цьому є судження сучасного філософа С. Аверинцева про «несвободу як головну умову виникнення сміху, і сміх як тимчасове звільнення соціально невольної людини» [3, с. 17].

Можна погодитись із думкою, що «для українців, які протягом століть відчували на собі соціальний та національний гніт, при цьому перебуваючи в стані бездержавності та духовного пригнічення, сміх виконував водночас як визвольну, так і терапевтичну функції» [1, с. 204]. Тому гумористичні мотиви стоять в основі української народної творчості. Зокрема, українські фразеологізми мають гумористичну конотацію [15], а різні види комічного можна знайти в українських прислів'ях та приказках; важливо, що українські митці також сповідують гумористичний погляд на світ [11]. Тому відділити гумористичний компонент від мови й фольклору неможливо.

Упродовж періоду боротьби за незалежність і власну етнічну ідентичність українці виявляли не лише волю до перемоги і справжній героїзм, а й критичне світосприймання. Це було засобом самозахисту та духовного утвердження. Відомий вчений М. Костомаров писав, що «загальні страждання народу, тяжке лихоліття, які

мушили українці виносити на своїх плечах, виховали в цьому народі свідомість мізерії життя, погорду до земного щастя (...), насмішкуватий погляд на всі зміни, який і тепер, після років спокою, складає вражаючу рису народного характеру» [13, с. 340]. Тому для українського гумору навіть тепер характерні життєстверджуючі мотиви і відчуття свободи. Українці глузують з того, що ненависне, але не страшне.

Значні відмінності гумору в житті українського і британського народів викликають розбіжності у тематиці і проблематиці жартів. Обидві культури випрацювали власні ієрархії цінностей, тому гумористичні теми, цілком прийнятні в одній культурі, можуть сприйматися в іншій як заборонені. Так, англійці можуть жартувати завжди і практично за будь-яких умов – і в колі друзів, і під час ділової бесіди. В Англії вільно жартують на теми Другої Світової війни і навіть на похороні, тобто для англійського гумору практично не існує табу. В українців для гумору має бути нагода та відповідний настрій. Англійці серйозність у розмові сприймають як зайву зарозумілість, що для них є черговим приводом для гумору. В Україні надмірна схильність англійців до жартів, навіть і завуальованих, сприймається як легковажність [10]. В цьому полягає одна з відмінностей українського гумору від англійського.

У британській культурі специфічним вважається чорний гумор. Темою для жартів в Англії може стати фізичні вади або хвороба, смерть і війна, з яких в українській культурі жартувати не прийнято. Англійці можуть посміятися навіть з чогось сакрального та недоторканого, не впадаючи у блюзнірство чи примітивну в'їдливість. Хоча чорний гумор англійців тонкий і вишуканий, проте українцям його важко сприймати.

Дослідниця О. Брицина вважає, що «український гумор відрізняється від інших насамперед тим, що в ньому мало руйнівної рефлексії, чорного сарказму, переважає добродушність, самоіронія та утвердження вітаїзму» [цит. за: 6, с. 42]. Прояви чорного гумору не є панівними в українській сміховій культурі. На противагу цьому, англійці вважають, що такий гумор переважає здебільшого в періоди особистих драм, і направлений на їх подолання. Використання чорного гумору «без причини» зумовлене появою радіо– і телепередач для масової аудиторії, де звичним стало висміювати слабкості й фізичні недоліки людей [1]. Усе це розглядається як привід для глузів і сміхів, які нікого не ображають.

В контексті порівняльної естетики пересічний українець специфічно реагує на англійський чорний гумор. Здавалося б, що чорний гумор обом націям потрібний як захисний механізм, що актуалізується за стресових обставин. Наведемо типову ситуацію: «*At the end of exams, I'll be a highly-qualified corpse*» [7]. («Після закінчення екзаменів я стану висококваліфікованим трупом»). На цей жарт українець може усміхнутися, англієць теж утримається від реготу. Як бачимо, у гуморі представників обох націй є і спільні елементи.

В українській культурі також присутні елементи чорного гумору, який виявляється зовсім не так, як у англійській культурі. Чорний гумор в українській культурі виявляється у формі висміювання складних життєвих умов. Наприклад: «*Сидить баба на рядні і рахує трудовні*»; «*Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні*» [9, с. 151]. Відомий український письменник і вчений І. Франко також писав, що «український гумор поєднаний із сумним сміхом, в якому видніються сльози» [11].

Специфічною рисою англійського гумору є те, що він переважно існує на рівні підтексту. Наприклад, у популярному в Великобританії «Шоу Бені Гіла» навіть непристойні жарти подаються тонко і невинно. Також відомо, на морських курортах Британії продавали гумористичні листівки, які були досить грубими, однак цензуру проходили через непрямий і достатньо завуальований натяк. На одній з листівок жінка

зверталась до офіціанта, який приніс їй рідке желе, з таким висловлюванням: «*Take this back. There are two things that I like to have firm, and one of them is jelly*» [8, с. 93]. («*Заберіть це геть. Желе – це одна з двох речей, які, на мій смак, мають бути твердими*»).

Однією з характерних рис англійського гумору є недомовленість. Перекладач А. Лівергант говорить, що «англійський гумор непомітний, увесь на нюансах» [12]. У зв'язку з наявністю неписаних правил в англійському гуморі важливе місце посідає іронія. Так, іронічністю пронизана кожна репліка англійця, що є великою перешкодою для порозуміння з представниками інших націй, адже вловити її непросто. Англійська стриманість дуже часто маніфестується іронією. Зокрема, вислухавши емоційну розповідь про жахливий ресторан англієць не обуриться, а іронічно запитає: «*O, to me ne radiши туди ходити?*». Подібна реакція викликана острахом здатися надмірно пихатим чи серйозним. Однак важливо, що ця скромність скоріше показна, ніж вроджена, а манера іронізувати над собою продиктована суспільними правилами і є найчастіше неусвідомленою. Англієць іронізує зі своїх успіхів, з яких відкрито хвалитися не може. В українців, на відміну від англійців, в гуморі домінують емоції. Історик Д. Чижевський зазначав, що «безумовною рисою психічного укладу українця є емоціоналізм і сентименталізм, а одним з проявів емоціональності є своєрідний український гумор, який є глибоким виявом «артистизму» української душі» [13, с. 330]. Тому недомовленість як ознака іронічного спілкування не знайшла відображення в українському гуморі. І прямо навпаки, українці сміються відкрито й голосно.

Важлива ознака англійського гумору – це схильність до самоіронії. Англієць дуже люблять посміятися з себе, а на жарт не прийнято ображатися. Наявність вміння посміятися з себе вважається дуже важливим. Англієць сміються зі своїх хиб, зі своєї повільності та незворушності [2, с. 39]. У схильності до самоіронії бачимо спільні риси англійського та українського гумору, оскільки українці також сміються з себе, при цьому добродушно й іронічно. Як в українському анекдоті: «*Чумак варить у степу куліш. Зачепив випадково казанок, каша перекинулася у вогнище. Лягнув рукою по коліну: «От бісова тіснота!»*» [6].

Тісно прив'язані до британської національної культури жарти з чужинців, що базуються на стереотипах сприйняття народів-сусідів. В основі етнічних жартів лежить висміювання, агресія, злобливість, ворожість. Однак, вчений П. Кейт-Шпігель стверджує, що «не всі теоретики, які включають елемент ворожості до гумору вважають, що сміх – це результат зневаги чи глузування. Співчуття, жалість, співпереживання, поблажливність можуть поєднуватись з почуттям переваги» [4, с. 78]. Дослідник Б. Блейк також наголошує, що жарти з чужинців не мають на меті образити останніх, вони просто функціонують на основі стереотипних рис, причому не завжди негативних [8, с. 128]. Характерні (за спостереженнями англійців) риси національного характеру інших народів сприймаються через призму власного світосприйняття чи рис характеру, які у своїй країні вважаються нормою; відтак риси, притаманні чужинцям, трактуються як відхилення від норми.

Як підсумок, гумор в Англії та Україні обумовлюється культурою народу та визначається мовними звичками суспільства. Гумор представників обох країн має спільні ознаки, обумовлені спільністю закономірностей суспільного розвитку. Але в гуморі представників обох країн є також багато розбіжностей, пов'язаних із ціннісними системами англійської та української культур.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані для підготовки лекцій та практичних занять з лінгвокраїнознавства та міжкультурної комунікації, а також перекладачами практиками у процесі перекладу гумористичних творів та фільмів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беженар І. С., Рибалкіна Ю. В. Універсальне і національне в англійському гуморі / І. С. Беженар, Ю. В. Рибалкіна // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». – Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2009. – Вип. 169. – С. 204–211.
2. Воробйова І. А. Концепт «гумор» у британській лінгвокультурі / І. А. Воробйова // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – Сімферополь: ТНУ ім. В. Вернадського, 2011. – Т. 24 (63), № 2, ч 1. – С. 38–42.
3. Дмитренко В. А. Реалии в юмористическом тексте и особенности их перевода / В. А. Дмитренко // Вісник Харківського національного університету. – Харків: Константа, 2003. – № 609. – С. 16–19.
4. Казакова Д. В. Теории вербального юмора в современной зарубежной лингвистике / Д. В. Казакова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 8 (26). Ч. II. – С. 77–80.
5. Карасик А. Лингвокультурные характеристики английского юмора: автореф. дис ... канд. филол. наук / А. Карасик. – Волгоград, 2001. – 20 с.
6. Кобякова І. К. Категоризація гумору: лінгвокультурні аспекти / І. К. Кобякова, В. М. Столяренко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки». – Суми, 2008. – № 1. – С. 40–44.
7. Кулинич М. А. Лингвокультурология юмора (на материале английского языка) / М. А. Кулинич. – Самара: СамГПУ, 1999. – 180 с.
8. Мартин Р. Психология юмора / Р. Мартин; пер. с англ., под ред. Л.В. Куликова. – СПб.: Питер, 2009. – 480 с.
9. Новікова Є. С. Композиція художнього гумористичного тексту в сучасній лінгвістичній парадигмі / Є. С. Новікова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2011. – Вип. 67 (972). – С. 150–155.
10. Орлова І. С. Дискурсивні засоби вираження гумору та їх відтворення у перекладі / І. С. Орлова // Проблеми семантики слова, речення і тексту : збірник наукових праць. – К.: КНЛУ, 2009. – Вип. 23. – С. 217–224.
11. Островський І. Над чим сміємося? Чи існують у гуморі національні особливості [Електронний ресурс] / І. Островський // Газета «День», 2002. – № 214. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/taym-aut/nad-chim-smiiemosya-chi-isnuyut-u-gumoru-nacionalni-osoblivosti>.
12. Петрова О. В. Комічне у контексті англійської національної художньої традиції / О. В. Петрова // Київське музикознавство: збірник наукових праць. – К.: Київський інститут музики ім. Р. М. Глієра, 2012. – Вип. 42. – С. 166–168.
13. Підгрушна О. Г. Способи відтворення гумору в українському художньому перекладі / О. Г. Підгрушна // Мова і культура. – К.: Вид. дім Дмитра Бураго. – 2014. – Вип. 17. – Т. III (171). – С. 329–334.
14. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: монографія / В. О. Самохіна. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
15. Соловей О. Відтворення гумору в перекладі / О. Соловей // Іноземна Філологія. – 2013. – Вип. 125. – С. 168–175.
16. Сычев А. А. Природа смеха, или Философия комического / А. А. Сычев. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2003. – 176 с.
17. Харченко О. В. Феномен комічного у комунікативному просторі США: монографія / О. В. Харченко. – К.: Леся, 2014. – 463 с.
18. Шалдаісова Г. В. Гумор як відображення англійського менталітету / Г. В. Шалдаісова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – Луганськ: ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2012. – № 9 (244). – С. 190–195.